

СМІРНОВ А.С.

кандидат медичних наук, доцент,
докторант

(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ)

ORCID ID: 0009-0006-5599-0939

УДК 343.35

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.87>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

В ході дослідження автор звертає увагу на результати соціологічних досліджень щодо відношення українського суспільства до корупційних проявів, які відображають вже усталений менталітет народу. Зокрема, зосереджено увагу на нормативних положеннях Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220. Відповідно до мети, зазначеної вище антикорупційної програми на 2023–2025 роки, Кабінетом Міністрів України сформовано цілу низку проблемних питань, вирішення яких повинно сприяти боротьбі з корупційними проявами в Україні. Антикорупційна програма затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220 деталізує конкретні заходи, щодо реалізації антикорупційної стратегії.

Разом із тим, автором акцентовано увагу на Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX. Антикорупційна стратегія виступає інструментом реалізації державної антикорупційної політики. Засади державної антикорупційної політики затверджені Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

З аналізу Наказу Національного агентства з питань запобігання корупції № 277/21 від 27 травня 2021 року «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції» встановлено, що до основних завдань уповноваженого підрозділу (повноваженої особи) віднесено виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Це твердження, на думку автора, ще раз підтверджує актуальність проведення сучасних кримінологічних досліджень. Зокрема, кримінологічної характеристики корупції в невинробничій сфері України.

Таким чином, автор робить висновок, що ефективна боротьба з корупцією в невинробничій сфері вимагає симбіозу антикорупційної політики, стратегії та програми. Антикорупційна політика формує загальні принципи, за допомогою антикорупційної стратегії конкретизуються цілі та задачі. Далі, на основі стратегії, розробляється антикорупційна програма, яка передбачає вже безпосередньо практичні заходи реалізації.

Ключові слова: невинробнича сфера, сфера послуг, корупція, корупційна злочинність, кримінологічна характеристика.

Smirnov A.S. Regulatory and legal support of the non-manufacturing sector of Ukraine

In the current situation, the military conflict caused by the armed aggression of the occupying country has influenced the development of the Corruption Perceptions Index report. It also influenced the identification of promising areas for fighting corruption in Ukraine under martial law.

In the course of the study, the author draws attention to the results of sociological research on the attitude of Ukrainian society to corruption, which reflect the already established mentality of the people. In particular, the author focuses on the regulatory provisions of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the State Anti-Corruption Programme for 2023-2025” № 220 dated 04 March 2023. In accordance with the goal of the above-mentioned anti-corruption programme for 2023-2025, the Cabinet of Ministers of Ukraine has identified a number of problematic issues, the solution of which should help fight corruption in Ukraine. The anti-corruption programme approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the State Anti-Corruption Programme for 2023-2025” dated 04 March 2023 № 220 details specific measures to implement the anti-corruption strategy.

At the same time, the author focuses on the Law of Ukraine “On the Principles of the State Anti-Corruption Policy for 2021-2025” № 2322-IX dated 20 June 2022. The anti-corruption strategy is a tool for implementing the state anti-corruption policy. The principles of the state anti-corruption policy are approved by the Law of Ukraine “On the Principles of the State Anti-Corruption Policy for 2021-2025” № 2322-IX dated 20 June 2022.

The analysis of the Order of the National Agency for the Prevention of Corruption № 277/21 of 27 May 2021 “On Approval of the Model Regulation on the Authorised Unit (Authorised Person) for the Prevention and Detection of Corruption” shows that the main tasks of the authorised unit (authorised person) include identifying the causes and conditions that led to the commission of a corruption or corruption-related offence. This statement, according to the author, once again confirms the relevance of modern criminological research. In particular, the criminological characteristics of corruption in the non-productive sphere of Ukraine.

Thus, the author concludes that the effective fight against corruption in the non-production sector requires a symbiosis of anti-corruption policy, strategy and programme. The anti-corruption policy forms the general principles, while the anti-corruption strategy specifies the goals and objectives. Then, on the basis of the strategy, an anti-corruption programme is developed, which provides for practical implementation measures.

Thus, the effectiveness of the state policy in the field of combating crime depends on the effective regulatory and legal support of the fight against corruption in the non-productive sphere of Ukraine.

Key words: *non-productive sector, service sector, corruption, corruption crime, criminological characteristics.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, на формування звіту Corruption Perceptions Index, щодо Індексу сприйняття корупції в Україні, вплинув військовий конфлікт, спричинений збройною агресією країни окупанта. Це також вплинуло і на окреслення перспективних напрямків боротьби з корупцією в Україні в умовах воєнного стану.

У кримінологічному відношенні корупція – це суспільний феномен деформації публічної влади через її підкорення приватним, здебільшого корисливим інтересам; він виконує загальносоціальну визначальну роль стосовно відтворення корупційних зв’язків та

відносин, їх прояву у корупційних вчинках і діяльності, зокрема передкримінального та кримінального характеру, їх корупційної мотивації, що зумовлює суспільну потребу системної антикорупційної запобіжної діяльності як щодо феномену корупції, так і її проявів, передусім злочинних [1, с. 195].

Боротьба зі злочинністю є одним із головних державних завдань на будь-якій стадії суспільного розвитку. Зріст злочинності в Україні може бути зупинений поєднанням законодавчих і організаційних заходів та наукових розробок. Основні завдання, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямку – актуалізація наукового і методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності шляхом впровадження в діяльність правоохоронних органів найновіших наукових досліджень і передового досвіду [2, с. 65].

Так, від ефективного нормативно-правового забезпечення боротьби з корупційною злочинністю в невинробничій сфері України залежить ефективність державної політики у сфері протидії злочинності.

Дослідження окремих питань корупційної злочинності в невинробничій сфері України здійснювали: А.В. Андрушко, Д.О. Анісімов, К.А. Бабенко, В.С. Березняк, О.І. Білик, О.С. Бондаренко, А.А. Буравська, М.В. Буряк, В.Г. Герасименко, О.А. Гриценко, Н.Г. Діденко, О.О. Дриголь, Н.О. Жукова, Б.Б. Коваль, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, І.Б. Медичкий, В.І. Мельниченко, О.Л. Михайлюк, І.А. Нестерова, О.В. Новікова, Н.М. Овчаренко, Т.П. Панченко, О.О. Пищуліна, Р.М. Резнік, А.В. Стаднік, О.Г. Хрімль, В.В. Шаблистий, О.С. Юнін та інші. Водночас, варто наголосити, що питання нормативно-правового забезпечення невинробничої сфери України не виступало предметом окремого наукового дослідження. Враховуючи це **мета статті** полягає у дослідженні нормативно-правового забезпечення невинробничої сфери України.

Виклад основного матеріалу. Згідно інформаційного звіту розміщеного на офіційному сайті Transparency international Ukraine 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн [3]. Проте, варто розуміти, що найважливішим показником виступає саме кількість балів, а не сходинка зайнята країною серед загальної кількості.

Національне агентство з питань запобігання корупції зауважує увагу, що зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за 2023 рік у світі. Всього за останні 10 років Україна додала 11 балів – це найбільший приріст серед країн, які зараз мають статус кандидаток до ЄС. Минулого року Україна набрала 33 бали (+1 бал), та посіла 116 місце. Дослідження покриває період з лютого 2021 року по вересень 2023 року. І суттєвий приріст показника країна отримала саме за час великої війни. Експерти Transparency International Ukraine виділяють ключові події, які вплинули на результат: ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми (ДАП); активізація затримань і розслідувань у топкорупційних справах; проведення більшості закупівель у Prozorro [4].

В той же час на основі комплексного аналізу стану корупції в Україні Transparency international Ukraine було окреслено перспективні напрямки боротьби з корупцією у 2024 році. Зокрема, до них Transparency international Ukraine віднесли наступні:

1. Підвищення ефективності боротьби з топкорупцією:

а) збільшити спроможність про провести об'єктивний конкурсний добір працівників НАБУ, прокурорів САП та суддів Вищого антикорупційного суду;

б) розпочати реформу судово-експертної служби, щоб забезпечити своєчасний і неохитний доступ до судово-експертних знань під час розслідувань корупційних кримінальних правопорушень на високому рівні;

в) усунути суперечності в кримінальному законодавстві та забезпечити розгляд кримінальних правопорушень у розумні строки.

2. Ефективно використовувати на потреби держави активи корупціонерів та поплічників росії:

а) змінити процедури відбору керівництва та провести незалежний аудит діяльності АРМА (Агентство з розшуку та менеджменту активів);

б) вдосконалити конфіскаційні механізми та правову базу для повернення активів, узгодивши їх із міжнародними стандартами;

в) вдосконалити процеси блокування (про)російських активів (як санкції, що передують конфіскації) і запровадити криміналізацію обходу санкцій.

3. Розпочати реформу Рахункової палати та Державної аудиторської служби України. Для ефективного використання коштів в умовах їх критичної нестачі необхідно забезпечити належну роботу Рахункової палати та Держаудитслужби:

а) розробити та ухвалити законопроект щодо реформування Рахункової палати та оно-вити процедуру відбору її керівництва та членів. До проведення реформи законодавства від-бір і призначення на посади Рахункової палати потрібно зупинити;

б) змістити фокус моніторингів публічних закупівель Держаудитслужби з постконтр-олу на превенцію. Проводити моніторинги й виявляти суттєві порушення необхідно до укладання договору, щоб запобігти збиткам та іншим негативним наслідкам [3].

Як можемо побачити, на формування звіту Corruption Perceptions Index, щодо Індексу сприйняття корупції в Україні, вплинув військовий конфлікт, спричинений збройною агре-сією росії. Це також вплинуло і на окреслення перспективних напрямків боротьби з коруп-цією в Україні на 2024 рік.

Цікаво також навести результати соціологічних досліджень щодо відношення укра-їнського суспільства до корупційних проявів, які відображають вже усталений менталітет народу. Зокрема, варто звернути свою увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220.

Так, останні соціологічні дослідження щодо ставлення населення до корупції в Україні засвідчують існування в українському суспільстві своєрідного соціально-психологічного феномену, який полягає в тому, що, з одного боку, абсолютна більшість громадян України вважають корупцію неприпустимим явищем, вони розуміють, що корупція призводить до ряду негативних наслідків (зокрема гальмує економічний і соціально-політичний розвиток України), а також засуджують людей, які вдаються до корупції; а з іншого боку, коли йдеться не про загальний опис корупції чи корупцію інших осіб (особливо політиків, чиновників, суддів, правоохоронців тощо), а про особисті проблеми громадянина, необхідність задово-лення тих чи інших власних потреб (чи потреб близьких), ті самі громадяни переконані, що немає нічого поганого в тому, що вони усунуть ці проблеми у корупційний спосіб [5].

Відповідно до мети, зазначеної вище антикорупційної програми на 2023–2025 роки, Кабінетом Міністрів України сформовано цілу низку проблемних питань, вирішення яких повинно сприяти боротьбі з корупційними проявами в Україні.

До таких проблем у невиробничій сфері віднесено наступні проблеми:

– проблема 2.7.2. Пацієнти не отримують необхідне лікування за кордоном, а також під час надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації через корупційні прак-тики, зумовлені недостатньою врегульованістю відповідних процедур та непрозорістю обліку;

– проблема 2.7.3. Електронна система охорони здоров'я є недостатньо інтегрованою з іншими базами даних, що створює можливості для зловживань під час реалізації окремих функцій (зокрема надання виплат унаслідок непрацездатності, проведення профілактичних та обов'язкових медичних оглядів, встановлення групи інвалідності);

– проблема 2.7.4. Недостатньо прозорі процедури добору кадрів у закладах охорони здоров'я знижують конкуренцію та створюють можливості для проявів корупції при призна-ченні на такі посади;

– проблема 2.7.5. Доступ до закладів освіти та перебіг освітнього процесу містять корупційні ризики. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань нерідко від-бувається із значним використанням корупційних практик та інших проявів недоброчесності;

– проблема 2.7.7. Відсутній належний облік та прозорість у використанні коштів, передбачених у бюджетах усіх рівнів на соціальний захист для всіх категорій отримувачів соціальної допомоги [5].

Антикорупційна програма затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220 деталізує конкретні заходи, щодо реалізації антикорупційної стратегії. Наразі антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [6, с. 7].

Поміж цього, варто розуміти, що антикорупційна стратегія виступає інструментом реалізації державної антикорупційної політики. Засади державної антикорупційної політики затверджені Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [7].

Також вартим уваги, на нашу думку, є огляд даних інтерв'ювання стосовно домінуючих напрямів боротьби з корупцією. Який надано у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

Так, згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу (57 відсотків респондентів), і для населення України (52 відсотків респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38 відсотків), поліція і прокуратура (37 відсотків), державний сектор економіки (27 відсотків), податкова і митна сфери (25 відсотків), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21 відсоток). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямами у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41 відсоток), податкова і митна сфери (32 відсотки), фінансування партій та виборчих кампаній (25 відсотків), охорона здоров'я (24 відсотки), оборона і безпека (23 відсотки). Схожими за змістом є оцінки бізнесу та експертів щодо найбільш корумпованих сфер на поточний момент. Ними є митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, судочинство. Різні дослідження досвіду корупції свідчать про те, що найчастіше громадяни мають його при отриманні медичних послуг, а бізнес – при взаємодії з органами правопорядку та прокуратури [7].

Як можемо побачити, результати стандартного опитування щодо рівня корупції говорять про те, що одним із найбільш пріоритетних напрямків боротьби з корупцією в Україні виступає сфера послуг, а саме при отриманні медичних послуг.

Разом із тим, за результатом аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції було сформульовано такі основні принципи антикорупційної політики на 2021-2025 роки:

1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [7, с. 8].

Таким чином, можемо зробити висновок, що ефективна боротьба з корупцією в невинувачувальній сфері вимагає симбіозу антикорупційної політики, стратегії та програми. Антикорупційна політика формує загальні принципи, за допомогою антикорупційної стратегії конкретизуються цілі та задачі. Далі, на основі стратегії, розробляється антикорупційна програма, яка передбачає вже безпосередньо практичні заходи реалізації.

В свою чергу, 27 травня 2021 року Національне агентство з питань запобігання корупції видало наказ № 277/21 «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції».

Типове положення визначає основні завдання, функції та права уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Основними завданнями уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) є: розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією; організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення відповідних пропозицій керівнику відповідного органу; надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання законодавства щодо запобігання корупції; здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства з питань запобігання корупції про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; перевірка факту подання декларацій суб'єктами декларування та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до Закону порядку; здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі у територіальних (міжрегіональних) органах, на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях (юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу); розгляд повідомлень про порушення вимог Закону, у тому числі у територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу; здійснення повноважень у сфері захисту викривачів відповідно до Закону; інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у випадках, передбачених законодавством, про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції [8].

Завдяки цьому, уповноважений підрозділ (уповноважена особа) відповідно до покладених на нього (неї) завдань:

1) розробляє проекти актів з питань запобігання та виявлення корупції у відповідному органі;

2) надає працівникам відповідного органу, його структурним підрозділам методичну та консультаційну допомогу з питань дотримання законодавства щодо запобігання корупції;

3) здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства у відповідному органі, його територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу;

4) здійснює координацію діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) територіальних (міжрегіональних) органів та юридичних осіб, що належать до сфери управління відповідного органу;

5) взаємодіє з уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) інших відповідних органів, Національним агентством, іншими спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції [8].

Як можемо побачити з тексту Наказу Національного агентства з питань запобігання корупції № 277/21 від 27 травня 2021 року «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції» до основних завдань уповноваженого підрозділу (повноваженої особи) віднесено виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Це твердження, на нашу думку, ще раз підтверджує актуальність проведення сучасних кримінологічних досліджень. Зокрема, кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України.

Отже, на основі вищезазначеного можна наголосити, що ефективна боротьба з корупцією в невиробничій сфері вимагає симбіозу антикорупційної політики, стратегії та програми. Антикорупційна політика формує загальні принципи, за допомогою антикорупційної стратегії конкретизуються цілі та задачі. Далі, на основі стратегії, розробляється антикорупційна програма, яка передбачає вже безпосередньо практичні заходи реалізації.

В подальшій науковій перспективі актуальним є дослідження феномену латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України.

Список використаних джерел:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.
2. Жеребко О.І. Значення криміналістичної характеристики в розслідуванні злочинів : *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 64–66.
3. Індекс сприйняття корупції – 2023 : веб-сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryynyattya-koruptsiyi-2023/>
4. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали : веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriupsiyna-polityka/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/#:~:text=Україна%20отримала%2036%20зі%20100,104%20позицію%20поміж%20180%20країн.>
5. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова від 04.03.2023 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-p#Text>
6. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки : веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoriupsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
7. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
8. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції: Наказ від 27.05.2021 № 277/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>
9. Анісімов Д.О. Сучасні тенденції злочинності у сфері спорту в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 399–404.
10. Анісімов Д.О. Державна політика у сфері забезпечення фізичної культури і спорту: сучасний вимір. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.); у 2-х ч. Ч. II. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 605–606.
11. Анісімов Д.О. Кримінальна відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань : дис. ... док. філос. : 081 / Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, Дніпро, 2022. 230 с.
12. Шаблистий В.В. Історико-правові аспекти філософської концепції безпеки людини. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 109–115.

